

भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

नेत्र एटम

सहप्राध्यापक, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर, त्रिवि

इमेल : atomnetra@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत अनुसन्धानात्मक लेखमा कवि भूपि शेरचनको 'हामी' कवितालाई पाठका रूपमा लिई त्यसमा सङ्कथन निर्मितिका विभिन्न पक्षहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरेर उक्त कविताको अर्थ निकर्षण गरिएको छ । 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मितिहरू कसरी वितरित भएका छन् र तिनको अन्तर्सम्बन्धबाट उक्त कविताको आशय निर्धारण गर्नु यस लेखका उद्देश्य हुन् । यसमा सङ्कथन विश्लेषणका अध्येता जेम्स पल गीले स्थापना गरेका सात प्रकारका सङ्कथन निर्मितिका आधारभूत मान्यतालाई सैद्धान्तिक ढाँचाका रूपमा अवलम्बन गरी पाठगत विश्लेषण गरिएको छ । यसमा प्राकृतिक वस्तु र मानवीय सहभागीहरूका निरर्थक क्रियाकलापहरूको दृष्टान्तहरूबाट तार्किक शृङ्खलाको सुसंयोजन गरी 'हामी' कवितामा मानवीय अभिमान र यथार्थविचको भिन्नताप्रति तीक्ष्ण व्यङ्ग्य एवम् अनस्तित्वमा पनि अस्तित्वको सम्भावना खोजी गरिएको छ, भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शब्दकुञ्जी : अस्तित्वको सङ्कट - आशय - वक्ता - शासकीय - संयोजन - सन्दर्भ ।

विषयपरिचय

भाषा परम्परादेखि प्रचलित सामाजिक वस्तु हो । भाषाको सम्बन्ध त्यसको आन्तरिक व्यवस्था र बाह्य सामाजिक सन्दर्भसँग अन्योन्याश्रित रूपमा जोडिएको हुन्छ । विशेष सन्दर्भमा प्रयुक्त भाषाको संरचनालाई सङ्कथन भनिन्छ । सङ्कथन एउटै सारवाक्यका रूपमा वा त्यसभन्दा माथिल्लो तहको संरचनाका रूपमा रहेको हुन्छ । यो मौखिक वा लिखित, संवाद वा वर्णन, गद्य वा पद्य, आत्मपरक वा वस्तुपरक, साहित्यिक वा असाहित्यिक जुनै प्रकारका भाषाको संरचनासित पनि सम्बद्ध हुन सक्छ । कुनै पनि पाठमा प्रयुक्त भाषा र त्यसको सन्दर्भका विचको सम्बन्धको अध्ययनसँग सङ्कथन विश्लेषण जोडिएको हुन्छ (माक्रार्थी, सन् १९९१, पृ. ५) । सङ्कथनका रूपमा प्रयुक्त विभिन्न साहित्यिक विधाका भाषिक स्वरूपहरूको उच्चारणगत विशिष्ट ढाँचा, शब्दको चयन, वाक्यहरूको संरचना, आर्थी अभिव्यक्ति तथा अन्य सान्दर्भिक भाषिक व्यवहारको अध्ययनका निम्ति सङ्कथन

236 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

विश्लेषणलाई उपयोग गर्न सकिन्छ । कविता विशिष्ट प्रकारको सङ्कथन हो (एस्थोप, सन् २००३, पृ. १७) । यसरी हेर्दा काव्यिक सङ्कथनको निर्मिति भाषाको सामाजिक पक्ष, सांसारिक जटिल अन्तर्सम्बन्ध, सामाजिक पहिचान र भाषिक प्रयोक्ताहरूको विशिष्ट ज्ञानका आधारमा तयार भएको हुन्छ । समग्रमा अभिप्राय, क्रियाकलाप, व्यक्तित्व, सम्बन्ध, शासकीय, संयोजन र साङ्केतिक गरी सात प्रकारका निर्मितिबाट एउटा अर्थयुक्त सङ्कथनको रचना सम्भव हुन्छ ।

नेपाली कविताका क्षेत्रमा भूपि शेरचनको प्रवेश सर्वहाराका नाममा प्रकाशित *नयाँ भ्याजरे* (२०११) कवितासङ्ग्रहबाट भएको हो र त्यसपछि उनका निर्भर (२०१५), *घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे* (२०२६) र *भूपि शेरचनका कविता* (२०५८) गरी कवितासङ्ग्रह पनि प्रकाशित छन् । उनको 'हामी' *घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे* कवितासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नेपाली साहित्यका पाठकमाझ निकै लोकप्रिय रहेको एउटा काव्यिक सङ्कथन हो । नेपाली भाषाको प्रतीकात्मकलगायत तत्कालीन वास्तविक संसारका विभिन्न सान्दर्भिक पक्षहरूबाट यस कविताको सङ्कथन निर्मिति तयार भएको छ । 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मितिहरूको अवस्था कस्तो छ, तिनीहरूका बिचको अन्तर्सम्बन्धका भाषिक आधारहरू केके होलान्, र ती निर्मितिहरूबाट उद्घाटन हुने कविताको समग्र आशय के होला भन्ने प्राज्ञिक जिज्ञासाहरू काव्यिक क्षेत्रमा रहेका थिए । यिनै जिज्ञासाहरूले नै प्रस्तुत अनुसन्धानलाई प्रेरित गरेका हुन् । यस शोध कार्यलाई अधि बढाउनका निम्ति अनुसन्धाताले निम्नलिखित तीनओटा उद्देश्यहरू राखेको थियो : (१) 'हामी' कवितामा प्रयुक्त सङ्कथन निर्मितिहरूको अवस्था पहिचान गर्नु, (२) उक्त कवितामा रहेका सङ्कथन निर्मितिहरूको अन्तर्सम्बन्धका भाषिक आधारहरूको विश्लेषण गर्नु, र (३) सङ्कथन निर्मितिबाट उद्घाटन हुने उक्त कविताको सन्दर्भगत आशयको खोजी गर्नु ।

उपर्युक्त उद्देश्यहरूको समुचित मूल्याङ्कन गर्नका निम्ति सङ्कथन निर्मितिको विश्लेषण र मूल्याङ्कन आवश्यक पर्छ । अतः प्रस्तुत लेखमा सङ्कथन विश्लेषणमा प्रचलित आधारलाई अवलम्बन गरेर 'हामी' कवितामा प्रयुक्त सङ्कथन निर्मितिहरूको पहिचान र विश्लेषणबाट उपयुक्त निष्कर्ष निकालिएको छ ।

अध्ययनविधि

प्रस्तुत अनुसन्धानका निम्ति निर्धारित उद्देश्यहरू पूरा गर्न पुस्तकालय कार्यबाट भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा प्रयुक्त भाषिक घटकहरू शब्द, उपवाक्य, वाक्य र अनुच्छेदहरूबाट तथा काव्यिक उपकरणहरूका रूपमा रहेका पात्र, घटना, परिवेश, दृष्टान्त, चिन्तन आदि प्राथमिक सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । यसरी सङ्कलित सामग्रीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरी सामान्यीकृत निष्कर्षसम्म पुग्नका निम्ति विभिन्न सैद्धान्तिक र प्रायोगिक समालोचनाका ग्रन्थहरूबाट द्वितीयक सामग्रीको सङ्कलन

गरिएको छ । यसका निम्ति यहाँ जेम्स पल गी (सन् १९९९) को सङ्कथन निर्मितलाई मूल आधार बनाइएको छ ।

उपर्युक्त दुबै प्रकारका सामग्रीहरूको समुचित प्रयोग गरी भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा अन्तर्निहित सही आशय उद्घाटन गर्न विश्लेषणको एउटा सैद्धान्तिक ढाँचा तयार पारिएको छ र निगमन विधिबाट सामग्रीको व्यवस्थापन गर्दै त्यसलाई अर्थापन गरिएको छ ।

सैद्धान्तिक ढाँचा

वक्ताले श्रोताको स्तर र प्रयोजन हेरेर सामाजिक सन्दर्भसहित भाषाको प्रयोग गर्छ र त्यो भाषिक अभिव्यक्ति सङ्कथन बन्छ । त्यसैले भाषिक सङ्कथन सामाजिक एवम् सांस्कृतिक जगमा खडा हुन्छ (गौतम, २०६६, पृ. २६२) । सङ्कथन विश्लेषण भनेको चाहिँ पाठको विवेचना गर्ने गुणात्मक एवम् व्याख्यात्मक पद्धति हो । यसमा वक्ताले पाठमा प्रयोग गरेको भाषाको स्वरूपलाई सुराक बनाएर त्यसका सन्दर्भगत आशयहरूको खोजी गरिएको हुन्छ । भाषिक तथा गैरभाषिक पक्षको अध्ययन गरिने हुनाले यसलाई सन्दर्भपरक विश्लेषण पनि भनिन्छ (गौतम, २०६६, पृ. ५७३) । यस्ता सन्दर्भहरू पनि परिस्थितिपरक, संज्ञानपरक र पाठपरक गरी तीन प्रकारका हुन्छन् (कटिड, सन् २००८, पृ. ५) । सङ्कथनका अध्येता एवम् विश्लेषक जेम्स पल गीले आफ्नो *यान इन्ट्रडक्सन टू डिस्कोर्स अन्यालिसिस : थियरी यान्ड मेथोड* (सन् १९९९, दोस्रो संस्करण, सन् २००५) कृतिमा सङ्कथनको रचना भाषाका माध्यमबाट सिर्जित सात प्रकारका निर्मितहरू (सेभेन बिल्डिङ टास्क्स) बाट हुने तथ्य स्थापना गर्दै तिनका भूमिकाबारे विमर्श गरेका छन् (पृ. १०-१३) । यिनै सात निर्मितको विश्लेषणका आधारमा कुनै पनि सङ्कथनको निहितार्थ पत्ता लगाउन सकिन्छ । यस्ता निर्मितहरू निम्नलिखित छन् :

- (१) अभिप्राय निर्मित (सिग्निफिकेन्स बिल्डिङ टास्क) : सङ्कथनमा निश्चित सन्दर्भमा भाषाको प्रयोग गरेर वस्तु, व्यक्ति, विचारलाई अर्थ र मूल्य कसरी दिइएको छ भन्ने कुराको खोजी यसमा गरिन्छ । पाठमा आएका शब्द वा पदावलीको केन्द्रीय महत्त्वको विश्लेषणबाट अभिप्रायको निक्कै गर्न सकिन्छ ।
- (२) क्रियाकलाप निर्मित (याक्टिभिटी बिल्डिङ टास्क) : सङ्कथनका सहभागीहरू केकस्ता क्रियाकलापहरूमा अनुबन्धित छन् भन्ने तथ्यको खोजी गर्दै तिनमा आउने मोड र शृङ्खलाको विश्लेषण यसमा गरिन्छ ।
- (३) व्यक्तित्व निर्मित (आइडेन्टिटी बिल्डिङ टास्क) : सहभागीको व्यक्तिगत, सामाजिक वा सांस्कृतिक भूमिका र अवस्थाको निश्चितता एवम् तिनका बिचको अन्तर्सम्बन्धबाट प्राप्त हुने निष्कर्षको विश्लेषण यसमा गरिन्छ ।

238 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

- (४) सम्बन्ध निर्मिति (रिलेसनसिप बिल्डिङ टास्क) : वक्ता (स्पिकर) र दृश्य/अदृश्य बोद्धा (रिसिभर)का बिच कस्तो सम्बन्ध स्थापना भएको छ वा परिकल्पना गरिएको छ भन्ने तथ्यको खोजी यसमा गरिन्छ ।
- (५) शासकीय निर्मिति (पोलिटिकल बिल्डिङ टास्क) : कुनै परिस्थितिलाई परिभाषित गर्न प्रयुक्त संस्थागत सामाजिक सम्पत्ति र त्यसका उपाङ्गहरूको वितरण कसरी भएको छ भन्ने तथ्यहरूको विश्लेषण यसमा गरिन्छ । कुन विचार सही र कुन मार्ग अवलम्बन गर्नुपर्ने सन्दर्भले यसमा प्राथमिकता पाउँछ ।
- (६) संयोजन निर्मिति (कनेक्सन बिल्डिङ टास्क) : कुन तरिकाले कुनै वस्तु वा व्यक्ति एक-आपसमा अन्तर्सम्बन्धित भएका वा विच्छेद भएका छन् र उपयुक्त वा अनुपयुक्त कस्ता छन् भन्ने सन्दर्भको विश्लेषण यसमा गरिन्छ ।
- (७) सङ्केतात्मक निर्मिति (सेमियोटिक बिल्डिङ टास्क) : कुनै वस्तुले कसरी र के ज्ञान दिन्छ, त्यसप्रति आसक्ति वा घृणा सिर्जना हुन्छ अनि सङ्कथनको आशय निर्धारणमा त्यस प्रकारका अर्थ र ज्ञानहरूको के महत्ता छ भन्ने तथ्यको विश्लेषण यसमा गरिन्छ ।

सङ्कथन विश्लेषणमा आशय र अर्थको आधिकारिकता पाइन्छ । आशय भनेको पाठमा वक्ताको अभिवृत्ति र प्रयोजनका बिचको अन्तर्सम्बन्ध हो (अल्बा-जुज, सन् २००५, पृ. १६) । पाठको आदर्श विश्लेषण गर्न र सङ्क्षिप्तमै पनि त्यसलाई पूर्णता दिलाउनका निम्ति भाषाका बारेमा केही प्रश्नहरू सोधनुपर्ने हुन्छ (गी, सन् २००५, पृ. ११०) । सात प्रकारका निर्मितिअनुसार सोधिने यस्ता प्रश्नहरू गीका अनुसार छिब्विसओटा छन् र तिनै प्रश्नमा आधारित रहेर प्रस्तुत अध्ययनमा भूपि शेरचनको 'हामी' कवितालाई सङ्कथनका रूपमा लिई यसको आशय निक्यौल गर्नका निम्ति सात प्रकारका निर्मितिहरूको भूमिका खोजिएको छ ।

विमर्श र परिणाम

प्रस्तुत अध्ययनका निम्ति प्रयुक्त सङ्कथन भूपि शेरचनको घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे (२०२६) कवितासङ्ग्रहमा सङ्कलित 'हामी' कविता हो । वि.सं. २०१७ सालको रूपरेखा पत्रिकामा पहिलोपटक प्रकाशित यस कविताको पूर्णपाठ तीन कोठाहरू (□ □ □) भएको चिह्नकले विभाजित छ खण्डका जम्माजम्मी १६२ पङ्क्तिहरूमा संरचित छ । यसका प्रारम्भदेखिका छओटा खण्डमा वक्ताका रूपमा सहभागी पात्रले विभिन्न वस्तु एवम् व्यक्तिहरूमा आफ्ना प्रवृत्तिहरूलाई तार्किक रूपमा आरोप गरेको छ भने अन्तिम सातौँ खण्डमा चाहिँ छ खण्डहरूको निष्कर्षका रूपमा आफ्नो विचार प्रस्तुत गरेको छ । यस कविताको हामी सर्वनामभिन्न वक्ता पात्र पनि समाहित भएको देखिए पनि यो सम्बोधनले

नेपालीहरूलाई सामान्यीकृत गरेको छ। वक्ता वा लेखकको प्रयोजनका आधारमा सङ्कथनका चार प्रकार हुन्छन् (एटम, २०७४, पृ. २४०) : अभिव्यक्त गर्ने (समाख्यान), सूचना दिने (वर्णन), अनुनय गर्ने (विवरण) र जीवनको अनुकरण गर्ने (तर्कवितर्क)। यस प्रकारले हेर्दा ‘हामी’ कविता आत्मव्यङ्ग्य गर्दै सुधारको अनुनय गर्ने विवरणात्मक सङ्कथनअन्तर्गत पर्छ। हुन पनि कवि भूपि शेरचन मूल रूपमा गलत बाटामा हिँड्ने नेपालीहरूको चरित्रलाई उद्घाटन गर्दै समकालीन विसङ्गतिलाई छर्लङ्ग्याउन लागिपरेका कवि हुन् (बराल, २०५७, पृ. १४२)। विचारधारा भनेको सामाजिक अभ्यास र उत्पादन दुवै हो र त्यसलाई कवितामा भाषाले नै अभिव्यक्त गरेको हुन्छ (अबोह, सन् २००९, पृ. ६-७)। त्यसैले ‘हामी’ कवितामा आएका सामाजिक, राजनीतिक, वैचारिक आदि प्रसङ्गहरूको विशेष प्रयोगको आशयबारे विमर्श गर्न र विचारधारा निक्यौल गर्न र सङ्कथन निर्मितिका सातै प्रकारको विश्लेषण गरी तिनबाट प्राप्त परिणामलाई प्रस्तुत गरिएको हो।

अभिप्राय निर्मिति

सङ्कथनमा भाषाको प्रयोगले कुनै अर्थ, मूल्य सिर्जना गर्ने अभिप्राय राखेको हुन्छ। ‘हामी’ मा प्रयुक्त भाषाले दिन खोजेको मूल्य निरर्थक क्रियाकलापनबाट सिर्जना हुने मानवको अर्थहीनता वा अस्तित्वहीनता हो। यस प्रकारको मूल्यलाई प्रस्तुत पाठको प्रारम्भ र अन्त्यका आधारमा पहिल्याउन सकिन्छ। यसको प्रारम्भमा विचारको प्रस्तावना यसरी भएको छ :

हामी जतिसुकै माथि उठौं,
जतिसुकै यताउति दगुरौं,
जतिसुकै ठुलो स्वरले गर्जौं
तर, हामी फगत् पानीका थोपा हौं (शेरचन, २०५१, पृ. १२)।

उपर्युक्त उद्धृतांशमा पहिला तीन पङ्क्तिमा ‘जतिसुकै’ मात्राबोधक विशेषण प्रयोग भएको छ र ‘उठौं’, ‘दगुरौं’ र ‘गर्जौं’ भन्ने गतिबोधक क्रियापदहरूको प्रयोग भएको छ भने चौथो पङ्क्तिमा प्रयुक्त विपरीतताबोधक संयोजक ‘तर’ र ‘फगत्’ क्रियाविशेषणले तीनै प्रकारका गतिहरूको औचित्यहीनता प्रकट गरेको छ। यसरी हाम्रा क्रियाकलापहरू जुनै मात्रामा सम्पन्न भए पनि तिनको कुनै अर्थ छैन भन्ने अभिप्राय यसमा निहित देखिन्छ। त्यसैगरी यसका अन्तिम चारओटा पङ्क्तिहरूको आयोजना यस प्रकार छ :

त्यसैले आओ ए शून्य पूजकहरू !
हामी सब मिलेर पुजौं यो शून्यतालाई
हामी सब मिलेर ढोगौं यो रिक्ततालाई
हाम्रो अस्तित्वको यो देवतालाई (शेरचन, २०५१, पृ. १९)।

240 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

यसमा वक्ताले शून्यता र रिक्ततामा अस्तित्वको देवता देखेहरूलाई शून्यपूजक भन्दै 'पुजौं', र 'ढोगौं' क्रियापद प्रयोग गरेर हामी पात्रको निरीहता एवम् सहभागी दुई पक्ष (पुज्ने, ढोग्ने मान्छे र पुजिने, ढोगिने देवता) का बिचमा रहेको विशाल अन्तराल देखाएका छन् । यसरी कविताको प्रारम्भमा प्रस्ताव गरिएको मानवीय निरर्थकतालाई अन्तिम निष्कर्ष खण्डमा लगेर अस्तित्वको देवतामा विसर्जन गरिएको छ ।

प्रस्तुत कवितामा 'भित्रभित्रै खोक्रा', 'लघुमानव', 'क्यारमबोर्डका गोटी', 'वीर र बुद्ध', 'पाइताला'जस्ता शब्द र पदावलीको विशेष अभिप्रायका साथ प्रयोग गरिएको छ । यिनमा पनि 'लिलिपुटका मानव' वा 'लघुमानव' लाई 'हामी' कविताको अर्थ उद्घाटन गर्ने उद्देश्यका साथ केन्द्रमा राखिएको छ । यसमा आएको लिलिपुटका मानव भन्ने पदावलीको प्रसङ्ग अङ्ग्रेजी व्यङ्ग्यलेखक जोनाथन स्विफ्टको औपन्यासिक कृति *गुलिभर्ज ट्राभल्ज* (सन् १७२६) मा वर्णित लिलिपुट नामक टापुमा बस्ने एक बित्ताभन्दा साना मान्छेहरूको व्यक्तित्व र प्रवृत्तिसँग सम्बन्धित छ । गुलिभर सामान्य उचाइको मान्छे हो तर उसलाई देखेर लिलिपुटका मान्छे अचम्ममा पर्छन् किनभने तिनको आफ्नो उचाई १५ सेन्टिमिटरभन्दा पनि कम छ । यस कवितामा 'हामी लिलिपुटका मानव हौं/हामी लघुमानव हौं' (शेरचन, २०५१, पृ. १५) भन्नुको तात्पर्य हाम्रो खोक्रोपन, रिक्तोपन, निष्क्रियपन, आश्रितपन, बुद्धपन र निरीहपन देखाउनु हो । यसरी प्रस्तुत कवितामा प्रयुक्त हरेक शब्द र पदावलीको अभिप्राय खोज्न सकिन्छ र त्यसका सबै अर्थहरू वक्ताको हामीभित्र समाहित मान्छेहरूको अस्तित्वहीनतासम्म पुग्छन् ।

क्रियाकलाप निर्मिति

पाठमा भएका प्राकृतिक वा पात्रले गरेका सक्रिय क्रियाकलापहरूले सङ्कथनको एउटा गतिशील अर्थ निर्माण गरेका हुन्छन् । कुनै विशेष क्रियाकलाप छ भने समग्रमा त्यसको केन्द्रीय अर्थ हुन सक्छ, र त्यससँग जोडिएर आएका सहायक क्रियाकलापको भूमिका पनि यसमा खोज्न सकिन्छ । 'हामी' कवितामा मानवीय र मानवेतर क्रियाकलापका विभिन्न सन्दर्भहरू आएका छन् । प्रारम्भमा हाम्रो क्रियाकलापलाई पानीको क्रियाकलापमा आरोप गरेर विभिन्न ढङ्गले प्रतिनिधित्व गराइएको छ : हामी माथि उठ्नु, यताउति दगुर्नु, ठुलो स्वरमा गर्जनुलाई पानीका थोपा सूर्यद्वारा उचालिनु, बादल बन्नु, हावाको इसारमा यताउति दगुर्नु आदिसँग एकाकार गरिएको छ । पानी आकाशमा पुगेपछि धर्तीलाई उपेक्षापूर्वक हेरेर भुक्नु, चकनाचुर हुनु र इनार, खाडल वा पोखरीमा कुहिएर बस्नु आदि क्रियाले हाम्रो गतिशीलता अर्थहीन भएको देखाएका छन् । खुट्टामा बाँस बाँधेर चटक नाच्नु, गुलिभरलाई असामान्य देखेर लिलिपुटका मानवले प्रहार गर्नु तर अन्त्यमा आत्मसमर्पण गर्नु पनि अस्तित्वहीन क्रियाकलाप हुन् । द्रोणाचार्यलाई गुरु थापेर सिद्धहस्तता पाए पनि विवेकहीन भएर एकलव्यले सहर्ष बुढीऔँलो काटेर गुरुलाई चढाउनुलाई यसमा मूर्खतापूर्ण क्रियाका रूपमा राखिएको छ । सबै क्रियाकलाका बिच पनि एउटा विशेष क्रियाकलाप छ,

त्यो हो जे गरे पनि अरूको इसारामा बुद्धिहीन काम गर्नु र आफूलाई सधैं पाइतालाजस्तो निरीह ठान्नु । त्यसैले 'हामी बुद्ध नभईकन वीर कहिल्यै हुन सकेनौं' (शेरचन, २०११, पृ. १६) भन्ने यस कविताको सार उद्घाटन गर्न यस्ता क्रियाकलापले उदाहरणका रूपमा तर्कयुक्त भूमिका खेलेका छन् । आधारमा टेकेर, हिँडे र दगुरेर पाइतालाले दौड जित्नु तर त्यसको प्राप्तस्वरूप निधारले टीका थाप्नु, घाँटीले माला लाउनु, छातीले तक्मा टाँस्नुजस्ता क्रियाकलापले श्रमजीवीहरूको श्रम, सिप र सामर्थ्यको फाइदा अरूले लिएको चुपचाप हेरिरहने भुइँमान्छेको कमजोर सोचप्रति यसमा आक्रोश प्रकट भएको छ । 'हामी' कवितामा आएका उपयुक्त सबै प्रकारका क्रियाकलापले हाम्रो अस्तित्वविलीन हुँदै गएको जीवनलाई पुष्टि गर्छन् ।

व्यक्तित्व निर्माता

भाषिक व्यवहारका क्रममा कसैको भूत, वर्तमान वा भविष्यत्का अनेकौं सम्भावनाबिच व्यक्तित्वको रचना भइरहेको हुन्छ । यहाँ व्यक्तित्व भनेको समाजमा वक्ता, विषय वा बोद्धाले पाएको विशेष भूमिका वा परिचयको चिह्नक हो (गी, सन् २००५, पृ. ११-१२) । यसले व्यक्तित्वअनुरूप नै पाठकमा पृथक् पृथक् प्रभाव पर्छ । 'हामी' कवितामा अरूले उचालेको भरमा ठुलो पद, प्रतिष्ठा वा स्थानमा पुग्ने व्यक्तिलाई गल्लीका कुकुरलाई हेरेर भुक्ने 'पालिएका कुकुर'का रूपमा स्थापित गरिएको छ भने घामले उचालिएर आकाशमा पुग्ने पानीका थोपालाई इनारमा कुहेर जीवन बिताउने सङ्कीर्ण सोचको व्यक्तित्व दिइएको छ । बाहिरको भुटो उचाई भएका चटके, सर्कसको जोकरमा हामीलाई आरोप गरेर हाम्रो व्यक्तित्वलाई यसरी चिनाइएको छ :

हामीले आफ्नो आस्थाको द्वीपमा
निरन्तर खिउँदै र घिसिँदै गइरहेको कुरालाई भुलेका छौं
हीनताको सानो द्वीपमा पछारिएर
हामीले आफ्नो पूर्वस्मृति गुमाइसक्यौं
हामीले आफ्नो विगत उचाइलाई बिर्सिसक्यौं (शेरचन, २०११, पृ. १४) ।

यसमा 'आस्थाको द्वीपमा' चिन्तनका रूपमा रहने स्मृति, अनुभूति र परिकल्पनाको आन्तरिक मानवीय अस्तित्वतर्फ सङ्केत गरिएको छ । आफूले आफ्नो अस्तित्वलाई उच्च सम्झनु वा हीन सम्झनु दुवै मनोवैज्ञानिक दृष्टिले हानिकारक ग्रन्थि हुन् र यसको कारणचाहिँ यसमा पूर्वस्मृति गुमाउनुलाई मानिएको छ । आफ्नो अतीतको गौरव र वास्तविक व्यक्तित्वको विस्मरणपछि मान्छे कृत्रिम उचाइमा रमाउने र अकारण लघुताभास हुने भूमिकामा बदलिन्छ । नेपालीहरूको चिन्तन यसरी अविवेकमा आधारित भइरहेको सन्दर्भलाई यसले चिनाएको छ । क्यारमबोर्डका गोटी र स्ट्राइकर वा पाइताला र अन्य

242 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

अङ्गका रूपकात्मक दृष्टान्तबाट यसमा नेपालीलाई अरूबाट सञ्चालित भूमिका खेल्ने व्यक्तित्वका रूपमा निरूपण भएको छ ।

सम्बन्ध निर्मिति

सङ्कथनमा सामाजिक-सांस्कृतिक निहितार्थ भएका सम्बन्धका आधारहरू हुन्छन् र तिनले पाठलाई एकरूपता दिन्छन् । कुनै सामाजिक मूल्य र सांस्कृतिक पक्षले त्यस समाजमा रहेका पात्रका चिन्तन, मूल्यमान्यता, अनुभूति, विश्वास आदिको प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । त्यसैले सङ्कथन विश्लेषणमा निहितार्थसम्म पुग्न त्यस्ता सम्बन्धका सूत्रहरूलाई पनि आधार बनाउन सकिन्छ ।

'हामी' कवितामा प्रयुक्त इनारमा कुहिएर टर्टराइरहने भ्यागुतो र विष नभएको साँपको सन्दर्भले नेपाली समाजमा अज्ञानी तर अनावश्यक तरिकाले कराइरहने मान्छेको र इख नभएको मान्छेको अवस्था देखाइएको छ भने तिनले लोकविश्वासको पहिचान पनि गराएका छन् । बाँसको खुट्टा बनाएर नाँच्ने भारतीय चटकेको सन्दर्भले नेपालीको मनोरञ्जनको शैलीतर्फ सङ्केत भएको छ । आफूभन्दा शक्तिशालीलाई पुज्ने, चाकडी गर्ने र आफूले लघुताभास गर्ने गलत एवम् रूढ संस्कारलाई गुलिभर र लिलिपुटाका सन्दर्भबाट देखाइएको छ । महाभारतको द्रोणाचार्य र एकलव्यको पौराणिक सन्दर्भ ल्याएर यसमा हिन्दु धार्मिक पहिचानमा रहने गुरुप्रतिको अन्धभक्तियुक्त सम्बन्धको कमजोरीमाथि प्रहार गरिएको छ । द्रोणाचार्यले आफ्ना कुलीन चेलाहरूभन्दा कुशल एकलव्यको क्षमता देखेर आश्चर्यचकित र भयभीत भई गुरुदक्षिणाका रूपमा षड्यन्त्रपूर्वक बुढीऔँलो माग्दा सोचविचार नगर्ने र मख्व परेर औँलो चढाइदिने हाम्रो प्रवृत्तिलाई बुद्धपनको संज्ञा दिइएको छ । त्यसैले कवितामा निष्कर्ष यसरी दिइएको छ :

हामी बुद्ध नभइकन वीर कहिल्यै हुन सकेनौं

हामी कसैको मूर्ति स्थापना नगरीकन

वीर कहिल्यै हुन सकेनौं (शेरचन, २०५१, पृ. १७) ।

यसमा आत्मविश्वास र आत्मसम्मानबिनाको बुद्ध भएको हुनाले कसैको मूर्ति स्थापना गरेर मात्र हामी वीर हुन सकेको भ्रमित अवस्थालाई अभिव्यञ्जित गरिएको छ । हनु र नहुनुबिचको सम्बन्धको स्थापना यस कवितामा विशिष्ट तरिकाले भएको छ । केही पनि नहुनु र त्यसैकारण केही हनु वा कतै केही पनि नहुनु र त्यसैले कतै केही भएको अनुभूति हनु यस कविताको मौलिक चिन्तन हो । नहुनुको आभास हनु नै हुनुतर्फ उन्मुख भएको सन्दर्भले यसमा अस्तित्वहीनता र अस्तित्व स्थापनाका बिचको सम्बन्धको परिचय दिएको छ । यस कवितामा नेपालीलाई शून्यपूजकको पहिचान पनि दिइएको छ । अस्तित्व खिड्दै जाँदा विवेकबाट भन्दा आवेगबाट सञ्चालित नेपालीहरूको निम्नस्तरीय सोच र मालिकसितको सम्बन्धलाई यसमा पर्याप्त सामाजिक र सांस्कृतिक आधार दिएर त्यस्तो

नेपालीको जीवन खोक्रो रहेको निहितार्थ पुष्टि गरिएको छ तर त्यो खोक्रोपनको अनुभूति नै त्यसबाट मुक्तिमार्गको प्रारम्भ हो भन्ने सकारात्मक सन्देश पनि दिइएको छ ।

शासकीय निर्मिति

समाजलाई व्यवस्थित र कल्याणकारी रूपमा चिनाउन गरिएका विभिन्न संस्थागत सामग्रीहरूको निर्मिति शासकीयअन्तर्गत पर्छन् । यसलाई शासकीय भन्नुको अर्थ के हो भने यसमा सत्ताको प्राप्ति र अप्राप्तिका आधारमा व्यक्तिको स्तर र शक्तिको औचित्य वा अनौचित्यको प्रदर्शन देखिन्छ । सामाजिक भलाइ र सुधारका निमित्त प्रकट हुने सुन्दरता, व्यङ्ग्य, परिहास, वाचालता, विशिष्ट ज्ञान, मनोगत तरङ्ग आदिलाई शासकीय निर्मितिमा राख्ने गरिन्छ ।

‘हामी’ कवितामा सूर्य र पानीको सम्बन्धलाई शासकीय आधारमा हेर्न सकिन्छ । सूर्य शक्तिशाली छ र पानी सूर्यकै शक्तिले बादल बन्छ र अकाशमा पुग्छ अनि आफ्नो हैसियत बिर्सन्छ । पालिएका कृकुर र गल्लीका कृकुरलाई पनि यसै आधारमा हेर्न सकिन्छ । यसमा शक्तिशाली देशको हतियार र आर्थिक सहयोगले मात्तिएर जनतालाई दमन गर्ने गरिब देशहरूको शासकीय अर्थ पनि निहित छ । त्यसै गरी गुलिभर र लिलिपुटका मानिस, क्यारेमबोर्डका स्ट्राइकर र गोटी, द्रोणाचार्य र एकलव्य पनि प्रस्तुत कवितामा शासक र शासितका प्रतिनिधित्व गर्ने सहभागी हुन् । यी सबैको केन्द्रमा छाती-घाँटी-निधार र पाइतलासितको सम्बन्ध रहेको देखिन्छ :

पाइतला : जसको भरमा शरीर उभिन्छ
पाइतला : जसको आधारमा शरीर हिँड्छ
पाइतला : जसको भरोसामा शरीर दगुर्छ
पाइतला : तर जो भन्छान्छ कि
शरीरले कृपा गरेर उसलाई पालिरहेछ
दया गरेर उसलाई सँगसँगै हिँडाइरहेछ
मक्ख पर्छ शरीरको महानतामाथि
र सधैं शरीरको भार सहन्छ
सधैं सम्पूर्ण शरीरको सबभन्दा तल रहन्छ
कहिल्यै शिर उचालेर हेर्दैन
सधैंसधैं नतमस्तक रहन्छ, (शेरचन, २०५१, पृ. १८) ।

यस कवितांशमा अएका शरीर र पाइतलालाई सत्ता, श्रेणी र शक्तिसम्बन्धका आधारमा पनि हेर्न सकिन्छ । शक्तिशाली सत्तासीन शरीर र निरीह किनारीकृत पाइतलाबिचको सम्बन्धका आधारमा यस कविताको सम्पूर्ण शोषणकारी व्यवस्था टिकेको छ । यसप्रकारको शोषणचक्र सम्भव भइरहनुको प्रमुख कारण हो – आफूप्रति अन्याय भइरहँदा पनि खुसीसाथ

244 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

त्यसलाई सहेर बस्ने पाइतालाको अचेतपन । यसै अचेतता र सहनशीलताको फलस्वरूप नै समाजमा श्रमको चरम अवमूल्यन भएको छ । शोषण वा अन्याय गर्नु मात्र अपराध होइन, शोषित हुनु वा अन्याय सहनु पनि अपराध हो । सत्तामा नरहेर शक्तिहीन हुन पुगेका शोषित वर्गप्रति त्यसरी शोषणचक्र चलिरहँदा पनि मौन भएर बसिरहेका किनारीकृत वर्गमा हुन सक्ने विद्रोहको सम्भावनाको व्यङ्ग्यात्मक सङ्केत पनि यस कवितामा वाचालतासहित प्रकट भएको छ, 'हामी कतै पनि, केही पनि छैनौं/र सायद त्यसैले कतै, केही छौं कि !' (शेरचन, २०५१, पृ. १९) । शोषित हुनुको चेतना जागृत हुने अस्तित्वबोधको अवस्थाले किनारीकृत वर्गलाई अग्रगमनतर्फ उन्मुख गराउन सक्छ । यस कवितामा 'शून्यतालाई पुजौं' र 'रिक्तताको देवतालाई ढोगौं' भनेको पनि यस्तै अचेत र अर्थहीन काम गरिराख्यौं भने हामी सामर्थ्यहीन बन्छौं भनेर कुरूपताको उपहास गरिएको हो भने वक्ताले पाइतालाको श्रमलाई सुन्दर गतिशीलता भनी नवीन अर्थ दिने प्रयास गरेको छ ।

संयोजन निर्मिति

पाठमा वर्तमान क्षणसँग त्यसका अतीत र भविष्यका सन्दर्भहरू, परिकल्पनाहरू जोडिएका हुन्छन् र तिनीहरूका बिच निरन्तर अन्तर्क्रिया भइरहेको हुन्छ । यिनै शाब्दिक वा सूच्य सङ्केतहरूका माध्यमबाट नै सङ्कथनका अङ्गहरूबिच सुसम्बद्धता देखिएको हुन्छ । पाठमा अन्तर्निहित यस्तो आर्थी, सन्दर्भगत, तार्किक आदि दृढ सम्बन्धलाई संसक्ति भनिन्छ (शर्मा, २०६६, पृ. २६५) । एउटै विषयको प्रयोग, लयको उपयोग, उही भाषिक प्रयुक्ति, बिम्ब, दृष्टान्त र मिथकहरूको क्रमबद्ध संयोजनबाट भएको निर्मितिले त्यसको सग्लो अर्थदिन सक्छ । कोशीय र व्याकरणात्मक संसक्तिको प्रयोग पनि संयोजनकै रूपमा रहेको हुन्छ ।

'हामी' कवितामा वक्ता हामीले स्वअर्थहीनताको बोधलाई अर्थ दिन प्रारम्भदेखि नै छओटा आख्यानात्मक दृष्टान्तहरूलाई शृङ्खलित रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् : (क) सूर्यद्वारा उचालिने पानीका थोपा, (ख) बाँसखुट्टा भएको जोकर, (ग) गुलिभरलाई महान् मानव देख्ने लिलिपुटका मानव, (घ) स्ट्राइकरबाट सञ्चालित गोटी, (ङ) द्रोणाचार्यलाई सोचसमझबिना औँलो दिने एकलव्य र (च) बुद्धिहीन तर श्रमशील पाइताला । यस कवितालाई छ खण्डमा विभाजन गरिएको छ, जसमा अधिल्ला पाँच खण्डमा दृष्टान्तहरू छन् भने अन्तिम एउटा खण्डमा निष्कर्ष छ । पहिलो खण्डमा वजन नहुनु, दोस्रो खण्डमा लघुमानव हुनु, तेस्रो खण्डमा मानिस कम र गोटी बर्ता हुनु, चौथो खण्डमा बुद्धि नभइकन वीर हुन नसक्नु र पाँचौं खण्डमा कसैको इसारामा हिँड्ने पाइताला हुनु कारणहरू हुन् भने छैटौं खण्डमा आएका शून्यलाई पुज्नु र रिक्ततालाई ढोग्नु निष्कर्षात्मक कार्य हुन् । यसरी खण्डगत रूपमा संयोजन गर्दा हामी कवितामा सुन्दर कार्यकारण शृङ्खला सिर्जना भएको छ । भाषिक प्रकार्यमा संयोजनबाट तुलनाभन्दा अधिक कार्यकारणता तयार हुन्छ र त्यसले तार्किकतालाई प्रबल बनाउँछ (लक, सन् २००५, पृ. ८४-८५) । 'हामी' कवितामा पनि संयोजनको आयोजनाका कारण तर्क एवम् त्यसबाट निःसृत निष्कर्ष आएको हुँदा काव्यिक अभिव्यक्ति अत्यन्त

सुसम्बद्ध देखिन्छ । यस कविताका धेरैजसो वाक्यमा 'तर' संयोजक प्रयोग गरेर विपरीतता पनि सिर्जना गरिएको छ, जस्तै : 'हामी वीर छौं/तर बुद्ध छौं' वा 'हामी बाँचिरहेका छैनौं/तर सायद त्यसैले पो बाँचेका छौं कि !' । कविताको छैटौं खण्डमा तीनपटक 'सायद' शब्द प्रयोग भएको छ । यसले कुनै परिस्थितिको सर्त वा प्रतिबन्धात्मक स्थिति देखाउँछ । यस्तो प्रयोगबाट वर्तमानमा हामी जतिसुकै अकर्मण्य रहे पनि भविष्यमा अस्तित्वबोध भई हाम्रो चिन्तनमा केही परिवर्तन हुन सक्ने सम्भावनाको आशय प्राप्त भएको छ ।

सङ्केतात्मक निर्मिति

सङ्कथनमा विभिन्न सङ्केतका माध्यमबाट विशेष सन्दर्भगत अर्थ प्रकट गरिएको हुन्छ । यस्ता सङ्केतहरू शब्द, पदावली वा वाक्यका स्तरमा आएका हुन सक्छन् । यिनै सङ्केतले पाठकलाई उक्त सङ्कथनको ज्ञान दिन्छन् र त्यसको भित्री अर्थ तथा आशयसम्म पुग्न सम्भव हुन्छ । हरेक सङ्कथनले यथार्थका धेरै अर्थहरू जम्मा गरेर एउटा पाठगत संसारको सिर्जना गर्छ र समग्रमा त्यसमा भएका अन्तर्क्रियाबाट भिन्न साङ्केतिक सत्यको निर्माण हुन्छ । त्यसमा अहिले र पहिलेका कुरा, उपस्थिति र अनुपस्थिति, मूर्त र अमूर्त, वास्तविक र अवास्तविक, सम्भावनायुक्त, सम्भव र असम्भव आदि पक्षहरूको विश्लेषण गर्न सकिन्छ । उक्त परिस्थितिमा प्रयुक्त स्थान, समय, वस्तुको अर्थगत समग्रताको खोजी यसमा गरिन्छ । 'हामी' कविताको सङ्केत निर्मिति विपर्यासमा आधारित छ ।

'हामी' कवितामा व्यक्तिको भित्री र बाहिरी संसारको सङ्केत व्यवस्थाको निर्माण यसरी दुई प्रकारले भएको छ :

हामी जतिसुकै माथि उठौं
जतिसुकै यताउति दगुरौं
जतिसुकै ठुलो स्वरमा गर्जौं
तर, हामी भित्रभित्रै खोक्रा छौं (शेरचन, २०५१, पृ. १३) ।

कविताको पहिलो खण्डको प्रारम्भमा आएका हाम्रो बाहिरी देखावटी क्रियाकलापका तीन पङ्क्तिहरूको यसरी अन्तिममा पनि पुनः आवृत्ति हुनु र भित्रभित्रै खोक्रो हुनुको बोधले हाम्रो चिन्तन, विचार, क्रिया, चरित्र र अस्तित्वको निरर्थक व्यक्तित्व सङ्केतित भएको छ । अन्तर्बाह्य व्यक्तित्वको यस्तै विपर्यास सिर्जनाको समग्र ज्ञानको सङ्केत यसमा पनि प्राप्त हुन्छ :

हामी बाहिरबाट जतिसुकै उच्च देखिए तापनि
भित्रभित्र निरन्तर खिड्दै र घिसिँदै गइरहेका छौं (शेरचन, २०५१, पृ. १५) ।

यसमा हाम्रो मानवीय व्यक्तित्वको सङ्केत प्राप्त हुन्छ, जसमा बाहिरी उच्चताको अहम् उपस्थित छ, तर भित्रभित्र खिड्दै र घिसिँदै गइरहेको कमजोरीचाहिँ अनुपस्थित छ ।

246 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

मनोविश्लेषणमा प्रयुक्त प्रतिरक्षा संयन्त्र (डिफेन्स मेकानिज्म) को सिद्धान्तमा संज्ञानात्मक विरूपण (कनिटिभ डिस्टोर्सन) भन्ने एउटा शब्दावली प्रयोग हुन्छ, जसअनुसार बाह्य संसारबारेको सुस्वादु अनुभूतिले व्यक्तिको अनिच्छापूर्ण अनुभव र यथार्थ परिस्थितिबाट आत्मसम्मानलाई रक्षा गर्ने र सन्तुष्ट पार्ने काम गरेको हुन्छ (बोविन्स, सन् २००४, पृ. ७)। 'हामी' कवितामा पनि वक्ताको अवस्था भित्रको खोक्रोपन र खिड्दै गएको अवस्थालाई छोपेन बाह्य उचाइ छोप्ने एउटा गुलियो आवरण (सुगर कोट) मात्र बन्न पुगेको देखिन्छ। द्रोणाचार्यलाई एकलव्यले औंला काटेर गुरुभक्तिमाथि गौरव गर्नु पनि यस्तै संज्ञानात्मक विरूपणको प्रक्रिया हो। यसमा औंला काट्नु र गुरुसमक्ष समर्पित गर्नुजस्ता मूर्तवस्तु र क्रियाबाट मूर्खताजस्तो अमूर्त कुराको सङ्केत भएको पाइन्छ। हामी बाँचेको संसारको षड्यन्त्र र हाम्रा महान् भनिने क्रियाकलाप अर्थहीन छन् भन्ने निहितार्थ यसले दिन्छ। इतिहासमा वीर र अहिले बुद्ध भएको सन्दर्भले पनि यसमा विपर्यासमूलक समयगत संसार सिर्जना भएको छ। टाकुरा, इनार, धरती आदि स्थान तथा विभिन्न पात्रहरूले यसमा एउटा भिन्नै संसार बनेको छ।

'हामी' कविताको प्रकाशन वि.सं. २०१७ सालको रूपरेखा पत्रिकामा भएको हो। कवि भूपि शेरचन त्यस बेला कम्युनिस्ट पार्टीका कार्डहोल्डर सदस्य भएको र सोभियत सङ्घमा सम्पन्न युवामहोत्सवमा नेपाली टोलीसँगै सहभागी हुन जाँदा उनी बाध्य भएर कविता लेखनमा लागेका थिए (बराल, २०५९, पृ. ६)। यद्यपि उनी २००७ सालपछि प्रगतिशील लेखक सङ्घमा सङ्गठित भई साहित्यिक क्षेत्रमा क्रियाशील पनि भइरहेका थिए (शर्मा, २०६४, पृ. ४८)। उनका *नयाँ भ्याउरे* (२०११) र *निर्भर* (२०१५) कवितासङ्ग्रहका कविताहरूमा नेपालमाथि भइरहेको विदेशी हस्तक्षेप र सत्तामा रहेको तत्कालीन काङ्ग्रेस पार्टीको कटु आलोचना गरेर नेपालमा साम्यवादी व्यवस्था स्थापित गर्नुपर्ने पक्षधरताको प्रबल वकालत गरिएको छ। त्यसो भए पनि वि.सं. २०१५ सालको संसदीय निर्वाचनमा नेपाली काङ्ग्रेस पार्टीको बहुमत आई सरकार बनेर कम्युनिस्टहरूको साम्यवाद स्थापना गर्ने कार्य कमजोर बन्न पुगेको दुःखद् राजनीतिक सन्दर्भमा भूपिले तत्कालीन परिस्थितिमा नेपाली जनताको बुद्धिहीनता एवम् परचालित र भ्रमित चरित्रप्रति कडा व्यङ्ग्य गर्दै 'हामी' कविता सिर्जना गरेको अनुमान गर्न सकिन्छ। वि.सं. २०१७ सालको प्रतिगतमनलाई देखाएर नेपाली सन्दर्भमा सत्तासीन र श्रमजीवी जनताको अवस्थालाई प्रतिनिधित्व गर्ने गुलिभर र लिलिपुटका मानव, स्टाइकर र गोटी, शिर र पाइतला आदि प्रतीकहरूबाट निर्मित यस कविताको सङ्केत व्यवस्था नेपाली जनताको लघुताप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गर्न केन्द्रित भएको छ। त्यसैले यस कविताको सङ्केतात्मक निर्मिति परिपक्व र परिपुष्ट देखिन्छ।

निष्कर्ष

एउटा पाठमा विभिन्न तत्त्वहरूको क्रमबद्ध संयोजन भएर सान्दर्भिक अर्थ आउन सक्दा नै त्यो पाठ सङ्कथन हुने हो। विशेष सामाजिक भाषाका माध्यमबाट वक्ताले समाज,

संस्कृति, पहिचान, शक्ति, सम्बन्ध, क्रियाकलाप आदिका संयोजनबाट भिन्न सङ्कथन संसारको सिर्जना गर्छ र त्यसलाई साङ्केतिक अर्थ र आशय दिएर पाठकमा सम्प्रेषण गर्छ। यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने सङ्कथनको निर्माणमा जेम्स पल गीले देखाएका उपर्युक्त सात प्रकारका प्राधिकार निर्मितबाट सम्भव हुने रहेछ। प्रस्तुत अनुसन्धानबाट भूपि शेरचनको 'हामी' कविता पनि सन्दर्भसहितको भाषिक प्रयोगका कारण एउटा संसक्त सङ्कथन भएको र त्यसमा सातै प्रकारका यथार्थको निर्मितले यसको काव्यिक संसार संसक्त रहेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ। यसमा अभिप्राय निर्मितले नेपालीको खोकपोपन र निरीहता, क्रियाकलाप निर्मितले जीवनको अस्तित्वहीनता, व्यक्तित्व निर्मितले अरुबाट सञ्चालित, सम्बन्ध निर्मितले अस्तित्व प्राप्तिका निमित्त सङ्घर्षशीलता, शासकीय निर्मितले चेतना जागृतिको आवश्यकता, संयोजन निर्मितले परिवर्तनको सम्भावना र सङ्केतात्मक निर्मितले चेतनाको लघुताप्रति व्यङ्ग्य गरी सुधारको आकाङ्क्षा राखेको अर्थ अभिव्यञ्जित गरेका छन्। यीमध्ये पनि विभिन्न विम्ब र रूपकात्मक उपमामूलक दृष्टान्तहरूका सुसंयोजनमा आधारित अभिप्राय निर्मित र प्रतीकात्मक व्यापक अर्थयुक्त साङ्केतिक निर्मितको सामञ्जस्यबाट सिर्जित प्रधानताका कारण प्रस्तुत कवितालाई अधिक प्रभावकारी बनाइएको छ। सात प्रकारका निर्मितहरूको समग्रताबाट सान्दर्भिक र निहित अर्थ निक्यौल गर्दा यस कवितामा तत्कालीन अवस्थामा श्रमजीवी नेपाली जनताको अपेक्षाविपरीत शासन व्यवस्था सञ्चालन हुन पुग्दा उनीहरू अचेत, निरीह र परतन्त्र रहेको भए पनि चेतनाको अभिवृद्धि गर्न सक्दा भविष्यमा अस्तित्व स्थापनाको सम्भावना पनि रहेको छ भन्ने निहितार्थ प्रबल रूपमा सम्प्रेषण हुन्छ। यसबाट कवि भूपि शेरचनले नेपाली जनतालाई आफ्ना कमजोरीमा गौरव गरेर र बाहिरी देखावटीपनमा रमेर होइन, अन्तरदेखि नै जागृत भई सुधारिएर गएमा श्रमजीवी वर्गको अग्रगामी परिवर्तनकारी शक्ति बन्न सक्ने सङ्केत पनि गरेका छन्।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

अबोह, रोमानस (सन् २००९). सिमान्टिक म्याप यान्ड आइडिअलजी इन सेलेक्टेड नाइजेरियन पोइटिक डिस्कोर्स. अफ्रिकन जर्नल अफ हिस्ट्री यान्ड कल्चर, १(१) : ६-१५।

उप्रेती, सञ्जीव (२०६८). सिद्धान्तका कुरा. काठमाडौं : अक्षर क्रियसन्स नेपाल।

एटम, नेत्र (२०७४). सङ्क्षिप्त साहित्यिक शब्दकोश. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान।

एटम, नेत्र र गौतम, लक्ष्मणप्रसाद. (सम्पा.). (२०७४). प्रज्ञा आधुनिक नेपाली कविता. काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान।

एस्थोप, एन्थनी (सन् २००३). पोइट्री याज डिस्कोर्स. लन्डन : रटलेज।

कटिड, जोन (सन् २००८). प्राग्माटिक्स यान्ड डिस्कोर्स. लन्डन : रटलेज।

248 भूपि शेरचनको 'हामी' कवितामा सङ्कथन निर्मिति

गी, जेम्स पाउल (सन् २००५). यान इन्ट्रडक्सन टू क्रिटिकल डिस्कोर्स अन्यालिसिस : थियरी यान्ड प्राक्टिस. लन्डन : रटलेज ।

गी, जेम्स पाउल (सन् २००८) डिस्कोर्स अन्यालिसिस : ह्वाट मेक्स इट क्रिटिकल ? यान इन्ट्रडक्सन टू क्रिटिकल डिस्कोर्स अन्यालिसिस इन एडुकेसन. रेबेका रोजर्स (सम्पा.) मा सङ्कलित, (पृ. १९-५०). लन्डन : टेलर यान्ड फ्रान्सिस इ-लाइब्रेरी ।

गौतम, कृष्ण (२०६७). उत्तरआधुनिक संवाद. काठमाडौं : भृकुटी एकेडेमिक पब्लिकेसन्स ।

गौतम, देवीप्रसाद (२०६८). सङ्कथन विश्लेषण. रत्न बृहत् नेपाली समालोचना (सैद्धान्तिक खण्ड). राजेन्द्र सुवेदी र लक्ष्मणप्रसाद गौतम (सम्पा.) मा सङ्कलित, (पृ. ४४-७८). काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार ।

घिमिरे, कृष्णप्रसाद (२०५७). भूपिको चिन्तन र पोखराको चित्र : नेपाली कविताभिन्न. खाडलो (भूपि स्मृति विशेषाङ्क). वर्ष-अङ्क अनुल्लिखित, पृ. ४७-४९ ।

जुजु-अल्वा, लाउरा (सन् २००५). डिस्कोर्स अन्यालिसिस फर युनिभर्सिटी स्टुडन्ट्स. पाइस स्पाना: आनो दे पब्लिकेसन्स ।

बराल, कृष्णहरि (२०५९). कवि भूपि : विश्लेषण र मूल्याङ्कन. काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

बोविन्स, ब्राड (सन् २००४). साइकलजिकल डिफेन्स मेकानिजम् : अ न्यू पर्स्पेक्टिभ. द अमेरिकन जर्नल अफ साइकोअन्यालिसिस, ६४(१) : १-२७ ।

माक्कार्थी, मिसेल (सन् २०१०). डिस्कोर्स अन्यालिसिस फर ल्याङ्गुएज टिचर्ज. न्यू देल्ही : क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।

लक, टेरी (सन् २००५). क्रिटिकल डिस्कोर्स अन्यालिसिस. लन्डन: कन्टिनुम ।

शर्मा, मोहनराज (२०६६). आधुनिक तथा उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचना. काठमाडौं : क्वेस्ट पब्लिसेसन ।

शर्मा, सुकुम (२०६४). नेपाली भाषा-साहित्यमा आन्दोलन. काठमाडौं : एकेडेमिक बुक सेन्टर ।

शेरचन, भूपि (२०५१). घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे. ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

शेरचन, भूपि (२०५८). भूपि शेरचनका कविता, शिव रेग्मी (सम्पा.). ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

शेरचन, भूपेन्द्रमान (२०१५). निर्भर. काठमाडौं : निर्मल लामा ।

सर्वहारा (२०११). नयाँ भ्याउरे. बनारस : जनयुग कार्यालय ।